

RESSENYES

David Ginard Ferón, *Ateu Martí (1889-1936). Anticlericalisme i compromís republicà*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2020, 213 pp.

Ateu Martí és un personatge totalment desconegut per a la societat illenca i que cal conèixer. Ara, amb l'obra de David Ginard, en tenim l'oportunitat. Alguna cosa ens sona quan parlem d'aquest personatge subversiu, intuïm que desafia l'Església catòlica i el conservadorisme mallorquí amb el seu canvi de nom. D'ell en coneixem algunes accions, com, per exemple, que fou el primer mallorquí que viatjà a l'URSS, que vivia a un xalet a l'Arenal —on onejava la bandera vermella—, o que l'abril de 1936 aparegué retratat nu a la portada del diari republicà *Nosotros* de Manacor —i és que, potser, com s'ha dit alguna vegada, ell va ser el primer *punk* mallorquí.¹

Més enllà d'anècdotes, el realment interessant del personatge i de l'estudi de David Ginard és que demostra que hi va haver una cultura política lliurepensadora i d'esquerres a Mallorca. Una cultura lliurepensadora que, és important destacar, es va forjar molt abans dels anys 30 i que a partir de la proclamació de la Segona República tornà a brotar amb intensitat. Va ser en aquest context en què personatges com Ateu Martí es varen desviar per la República i per implantar una societat laica. Aleshores, Ateu Martí és l'hereu dels primers lliurepensadors vuitcentistes mallorquins dels quals, encara avui, en coneixem molt poc. Cal recordar la icona de Miquel Quetglas, un dels pares del republicanisme federal a Mallorca a qui quan morí, el febrer de 1872, s'organitzà el primer enterrament civil a Mallorca i es convertí en tota una manifestació laica. L'anticlericalisme

va ser un dels trets identitaris més destacats del republicanisme del vuit-cents i de principi de segle XX i es convertí en una de les senyes d'identitat de l'esquerra.

Políticament, Ateu Martí va ser un personatge heterodox. Des de ben jove es feu republicà, en un moment en què la Unió Republicana a Mallorca gaudia de cert èxit, sobretot a l'Ajuntament de Palma. Després oscil·là entre el socialisme i el comunisme, però allò que no va abandonar mai i on sempre milità va ser la maçoneria i el lliurepensament. Al seu conegut xalet, *Alix Rouge*, avui desaparegut, hi havia dos grans pilons amb forma de triangles maçònics situats a l'entrada, damunt dels quals hi havia escrita la sentència següent: «El trabajo dignifica al hombre, la religión lo embrutece». A més, la casa estava construïda damunt un turonet amb una torre perquè fos més alta que l'església.

La seva generació havia llegit el setmanari republicà i anticlerical madrileny, *El Motín*, una publicació que s'edità entre 1881 i 1926 i que fou dirigida per José Nakens. El mateix Ateu Martí, el 1931 va impulsar un setmanari anticlerical a Mallorca, *La Sotana Roja*, però durà pocs números. L'admiració per Nakens era tal que una vegada proclamada la República va proposar —i es feu realitat— que el carrer on s'havia construït el seu xalet es digués José Nakens. Per altra banda, cal destacar la seva plena participació en l'organització de la Lliga Laica a Mallorca a finals de 1930. Just va ser el moment en què Mateu Martí decidí llevar-se la M del seu nom, tota una provocació cap als catòlics i conservadors mallorquins. La Lliga Laica de Mallorca no tingué gaire durada; creada l'octubre de 1930, es dissolgué el 1932. Entre els grans projectes que

¹ Vegeu l'article: «Ateu Martí, un punk de fa 80 anys» publicat a l'*Ara Balears*, el 5-08-2017, per Antoni Trobat i també recollit al llibre del mateix autor: *Un país anomenat nosaltres*. Palma: Illa Edicions 2018, p.151.

reivindicaven hi havia la separació de l'Església i l'Estat o el foment de les inscripcions estrictament civils de naixement, matrimoni i enterrament. De les iniciatives més conegudes, en destaca el projecte d'erigir un monument a Catalina Tarongí, una de les víctimes dels actes de fe de 1691 contra els jueus conversos. La Lliga Laica de Mallorca aglutinava diferents grups de l'esquerra política com els socialistes, els republicans, els anarquistes i els comunistes. D'entre els personatges militants, destaquen Gabriel Alomar, Joan Mas o una jove Aurora Picornell, que participà en molts projectes de Martí —cal destacar que ambdós acabaren evolucionat del republicanisme al comunisme.

Per això, paral·lelament a la seva tasca a la Lliga, Ateu Martí impulsà i dirigí una altra capçalera: *Nuestra Palabra*, òrgan comunista creat el gener de 1931. Ateu Martí hi estigué al capdavant fins a l'abril, però després va abandonar el projecte per desavinences amb l'Agrupació Comunista Palmesana. La seva heterodòxia xocava amb la manera de fer dels bolxevics. La majoria dels seus articles havien estat de caire anticlerical i, com hem dit, no abandonà mai aquesta línia de lluita. Tot i que la Lliga i el setmanari no continuaren, Ateu Martí sí que seguí implicat en projectes a nivell estatal i, fins i tot, edità opuscles com *Temas. La riquesa dels rics està fornida de la sang d'els pobles* —una publicació fins aleshores desconeguda— o altres de perduts com *Selecciones sabias*.

El 1933 fou candidat del PCE. Més tard, entre novembre de 1933 i octubre de 1934, desaparegué de l'escena política. Però en els fets d'octubre de 1934 el grup comunista fou qui tingué un paper més actiu a Mallorca. En el cas de Martí, fou detingut el 7 d'octubre i conduït a la presó. A més, això li suposà la suspensió de feina

i sou a l'Ajuntament de Palma, on treballava com empleat de consums.

El 1935 a l'Arenal, Ateu Martí promogué la creació d'una cooperativa de producció que agrupava els trencadors de marès de la zona de l'Arenal i les Cadenes, espai que també aprofità per implantar un nucli comunista. A inicis de 1936 hi hagué una reactivació de l'esquerra del Front Popular i s'anuncià la sortida d'un nou número de *La Sotana Roja*. A més, amb la victòria del Front Popular fou readmès com a treballador de l'Ajuntament i el juny obtingué per oposició la plaça de cap d'Inspecció en el departament d'Hisenda.

Com bé diu David Ginard, en començar l'estiu de 1936 Ateu Martí havia esdevingut un dels personatges que suscitava més odis entre els sectors reaccionaris de la societat mallorquina. Republicà, comunista, maçó, anticlerical, lliurepensador, promotor del cooperativisme, mentor de figures mítiques del feminisme, defensor de l'URSS... Això feu que fos un dels primers assassinats del cop d'estat de juliol de 1936. A Palma fou un dels primers detinguts i assassinats, segurament el 29 de juliol al Coll de la Creu, a Gènova.

Amb la publicació d'aquesta biografia, queda clar que el relat de la nostra història està canviant gràcies a historiadors com David Ginard, que aquests darrers anys han recuperat del pou de la memòria personatges de l'esquerra mallorquina tan interessants com el d'Aurora Picornell o, en aquest cas, el d'Ateu Martí. Personatges que han passat massa anys a l'oblit. Llegir-lo és tot un acte de reparació de la memòria històrica.

Catalina Martorell Fullana
Universitat Autònoma de Barcelona